

Αντικείμενο – Μονόπτωτα και δίπτωτα ρήματα

Χρήσιμα στοιχεία θεωρίας

Ο μαθητής για να κατανοήσει τις παρακάτω δραστηριότητες και να απαντήσει πρέπει να γνωρίζει ότι:

1) **Αντικείμενο** ονομάζεται το πρόσωπο ή το πράγμα που δέχεται την ενέργεια ή την επίδραση του υποκειμένου ενός μεταβατικού ρήματος και αποτελεί απαραίτητο συμπλήρωμα της έννοιας του ('Ένας μαθητής άνοιξε **την πόρτα**).

2) Το αντικείμενο ενός μεταβατικού ρήματος μπορεί να είναι:

α) Ουσιαστικό (με ή χωρίς άρθρο), π.χ. «Ένας μαθητής άνοιξε **την πόρτα**».

β) Άλλο μέρος του λόγου που έχει θέση ουσιαστικού, όπως:

♦ **Επίθετο** (Περιμένω **την καλή μου** για να πάμε βόλτα) *Μισαηλίδη Ν.*

♦ **Αντωνυμία** (Μόλις έφυγες είδα **εκείνον**)

♦ **Μετοχή** (Η ανυπομονησία κυριεύει τους **ερωτευμένους**)

♦ **Δευτερεύουσα ονομαστική πρόταση** (Πιστεύω **ότι θα τα καταφέρω**)

♦ **Προθετικό σύνολο** (πρόθεση **από, με, σε/στο/στη/στο, για + αιτιατική**), π.χ. «Πήγα **στον κινηματογράφο** χθες».

♦ **Άκλιτο μέρος του λόγου**, συνήθως με άρθρο μπροστά (Θα μάθεις **το γιατί** / Τελικά είπα **το ναι** κ.λπ.)

3) Το αντικείμενο μπορεί να **δηλώνει: α) το προϊόν** που δέχεται την ενέργεια (Κατέστρεψα **το σπίτι**), **β) αυτόν που βιώνει** ό,τι το ρήμα εκφράζει (**Με** απογοήτευσε η συμπεριφορά σου), **γ) έναν ουδέτερο μετέχοντα**, που δεν επηρεάζεται από τη δράση ούτε την επηρεάζει (Είδα **τον αδερφό σου**) και **δ) τόπο** (Αγαπώ **την Ελλάδα** / διανύω **το δρόμο**).

4) Τα μεταβατικά ρήματα ανάλογα με το αν ως συμπλήρωμα παίρνουν ένα (σε μία πτώση / ένας ο άμεσος δέκτης της δράσης του υποκειμένου) ή δύο αντικείμενα (σε δύο πτώσεις / δύο οι δέκτες της δράσης, ο άμεσος και έμμεσος δέκτης) διακρίνονται σε **μονόπτωτα** και **δίπτωτα**. Ειδικότερα:

α) Μονόπτωτα είναι τα μεταβατικά ρήματα που παίρνουν ως συμπλήρωμα ένα αντικείμενο, υπάρχει δηλαδή ένας άμεσος δέκτης της δράσης του υποκειμένου (σε μία πτώση), π.χ. «Άνοιξα **την πόρτα**». *Μισαηλίδη Ν.*

Προσοχή: δύο ή περισσότερα αντικείμενα (όλα πρόσωπα ή όλα πράγματα) που συνδέονται μεταξύ τους με συνδέσμους ή χωρίζονται με κόμμα θεωρούνται **μία πτώση** και το ρήμα, του οποίου αποτελούν συμπλήρωμα, θεωρείται **μονόπτωτο** ('Ένας μαθητής άνοιξε **την πόρτα και το παράθυρο**).

Τα μονόπτωτα ρήματα παίρνουν αντικείμενο:

♦ συνήθως σε πτώση **αιτιατική** (κόβω **το ξύλο**),

♦ και σε μερικές περιπτώσεις σε πτώση **γενική** (Μοιάζω **του πατέρα μου**), η οποία συνήθως εμφανίζεται με τους αδύνατους τύπους της προσωπικής αντωνυμίας (**του** μοιάζω) και συχνά αντικαθίσταται με προθετικό σύνολο (**εμπρόθετο αντικείμενο**), π.χ. «Μοιάζω με τον πατέρα μου».

Ρήματα που παίρνουν αντικείμενο σε γενική πτώση:

α) ρήματα έκφρασης: απευθύνομαι, γνέφω, εξομολογούμαι, λέω, μιλάω, χαμογελώ κ.λπ.

β) ρήματα αίσθησης: αρέσει, βρομάει, ξινίζει, μυρίζει κ.λπ.

γ) ρήματα κτήσης: ανήκει, βρίσκεται κ.λπ.

δ) ρήματα που δηλώνουν σχέση: αναλογώ, μοιάζω, ταιριάζω, κ.λπ.

ε) ρήματα που δηλώνουν τροπικότητα: αξίζει, χρειάζεται κ.λπ.

Το αντικείμενο των μονόπτωτων ρημάτων σε πτώση **αιτιατική** διακρίνεται σε:

♦ **εξωτερικό αντικείμενο:** όταν το αντικείμενο εισάγει έναν μετέχοντα στη δράση ή την κατάσταση, έναν δέκτη, π.χ. «κόβω **το ξύλο**» και σε

♦ **εσωτερικό ή σύστοιχο αντικείμενο:** όταν το αντικείμενο έχει την ίδια ή συγγενική ρίζα με το ρήμα, δηλώνει δηλαδή από κοινού με το ρήμα τη βασική πληροφορία του μηνύματος. Επειδή το σύστοιχο αντικείμενο είναι μια πλεοναστική έκφραση, συχνά παραλείπεται και αντικαθίσταται από την αόριστη αντωνυμία κάτι. Το σύστοιχο αντικείμενο χρησιμοποιείται α) για να δώσουμε έμφαση (Λες **λόγια** που δε σε κολακεύουν) και β) για να δώσουμε κάποια επιπλέον προσδιοριστικά στοιχεία (Χόρεψε έναν ζωηρό χορό).

Μερικά ρήματα που παίρνουν σύστοιχο

αντικείμενο: βρέχει (βροχή) / γράφω (γραπτό) / ζωγραφίζω (ζωγραφίες) / ζω (ζωή) / λέω (λόγια) / ονειρεύομαι (όνειρο) / σχεδιάζω (σχέδιο) / τραγουδώ (τραγούδι) / τρώω (φαγητό) / χιονίζει (χιόνι) / χορεύω (χορό) κ.λπ.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Τα μονόπτωτα ρήματα μπορεί να βρίσκονται και στην **παθητική φωνή**:

Σκέφτομαι τις καλοκαιρινές διακοπές.

Ο μικρός φοβάται το σκοτάδι.

β) Δίπτωτα είναι τα μεταβατικά ρήματα που παίρνουν ως συμπλήρωμα δύο αντικείμενα, δύο δέκτες δηλαδή της δράσης του υποκειμένου (σε δύο πτώσεις), π.χ. «Έδωσα **στον Άγγελο το τετράδιο**»

Στα δίπτωτα ρήματα το αντικείμενο που συνδέεται στενότερα με το ρήμα (σε αυτό μεταβαίνει άμεσα η ενέργεια του υποκειμένου) λέγεται **άμεσο αντικείμενο** και το άλλο, στο οποίο η ενέργεια μεταβαίνει έμμεσα (συνήθως είναι ο αποδέκτης - έμψυχος μετέχων στην κατοχή του οποίου περνάει αυτό που δηλώνεται από το άμεσο αντικείμενο), λέγεται **έμμεσο αντικείμενο**. Π.χ. στην πρόταση «Έδωσα

στον Άγγελο το τετράδιο» άμεσο αντικείμενο είναι «το τετράδιο» και έμμεσο «στον Άγγελο».

Ένας πρακτικός τρόπος για να εντοπίζουμε το άμεσο και έμμεσο αντικείμενο: μετατρέπουμε την ενεργητική σύνταξη (διάθεση) σε παθητική. Το αντικείμενο της ενεργητικής που θα γίνει υποκείμενο της παθητικής σύνταξης θα είναι (εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων) το άμεσο αντικείμενο και το άλλο το έμμεσο.

Π.χ. «Έδωσα **στον Άγγελο το τετράδιο**» μετατροπή σε παθητική σύνταξη: «**Το τετράδιο** δόθηκε στον Άγγελο από εμένα». Αρα, «το τετράδιο» είναι το άμεσο αντικείμενο του ρήματος και το «στον Άγγελο» το έμμεσο.

Το έμμεσο αντικείμενο **δηλώνεται κυρίως με:**

♦ **Πρόθεση (σε/στο, από + όνομα σε πτώση αιτιατική** (εμπρόθετο αντικείμενο), π.χ. «Έδωσα **στον Άγγελο** το τετράδιο».

Ρήματα που παίρνουν έμμεσο εμπρόθετο αντικείμενο είναι κάποια που δηλώνουν:

- **Κίνηση (σε ή από + όνομα που δηλώνει τόπο):** ανεβάζω, βάζω, βγάζω, κατευθύνω, κολλάω, κρεμάω, μεταφέρω, οδηγώ, ρίχνω, τοποθετώ, φέρνω, χύνω, χώνω, κ.λπ., π.χ. «Έβαλα το νερό **στο ψυγείο**».

- **Προέλευση κτήσης (από + όνομα που δηλώνει το πρόσωπο από το οποίο προέρχεται κάτι που αποκτήσαμε):** αποσπώ, αρπάζω, δανείζω, ζητάω, κλέβω, κ.λπ., π.χ. «Πήρα **από τον πατέρα μου** το αυτοκίνητο».

- **Έκφραση ή μεταβίβαση γνώσης (σε + πρόταση σε θέση αντικειμένου):** ανακοινώνω σε κάποιον ότι..., αποκαλύπτω σε κάποιον ότι..., γράφω σε κάποιον ότι..., εξηγώ σε κάποιον ότι..., εξιστορώ..., λέω..., μαρτυρώ..., υπόσχομαι... κ.λπ., π.χ. «Είπα **στον καθηγητή μου** ότι δε διάβασα».

[Κάποια ρήματα αυτής της κατηγορίας αντί για εμπρόθετο αντικείμενο συμπληρώνονται με αντικείμενο σε αιτιατική. Τότε **έμμεσο αντικείμενο** είναι η **εξαρτημένη πρόταση**, π.χ. «**ενημέρωσα τους φίλους μου ότι δε θα έρθω**». Τέτοια ρήματα είναι: απειλώ κάποιον ότι..., αναγκάζω κάποιον να..., ενημερώνω κάποιον ότι..., πληροφορώ..., παρακαλώ..., πείθω..., προειδοποιώ..., προστάζω..., προτρέπω... κ.λπ.]

♦ **Όνομα σε γενική** (αντικείμενο σε γενική), π.χ. «Αφήσατε **του σκύλου** φαγητό;», και κυρίως με τους αδύνατους τύπους της προσωπικής αντωνυμίας (**μου / σου / του** κ.λπ.), π.χ. «**Του** είπα την αλήθεια».

γ) Ρήματα που παίρνουν αντικείμενο δευτερεύουσα ονοματική πρόταση

Υπάρχουν ρήματα που ως συμπλήρωμα έχουν εξαρτημένες προτάσεις (ονοματικές):

1) Αναφορικές προτάσεις που λειτουργούν ως αντικείμενα

Κάθε ρήμα που παίρνει ως αντικείμενο ονοματική φράση είναι δυνατόν να έχει ως συμπλήρωμά του και αναφορική ονοματική πρόταση:

Ο μικρός χαλάει ό,τι βρει μπροστά του.

2) Ρήματα με πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις ως αντικείμενα

Δε είπε πότε θα γυρίσει.

Άλλα τέτοια ρήματα είναι: αγνοώ, ανακοινώνω, αναφέρω, αποφασίζω, γνωρίζω, γράφω, διαδίδω, εξηγώ, καταλαβαίνω, μαθαίνω, ξεχνάω κ.ά.

3) Ρήματα με ειδική πρόταση (ότι/πως) ως αντικείμενο

Αρνείται ότι ήξερε τα σχέδιά του.

Άλλα τέτοια ρήματα είναι: ανακαλύπτω, ανακοινώνω, αναφέρω, αποφασίζω, βεβαιώνω, βλέπω, γνωρίζω, εκτιμώ, εξηγώ, νιώθω, ξέρω, παρατηρώ, πληροφορώ, προειδοποιώ, υπενθυμίζω, υπολογίζω, υποστηρίζω, φαντάζομαι κ.ά.

4) Ρήματα με βουλητική πρόταση (να) ως αντικείμενο

Ελπίζω να έχει ωραίο καιρό αύριο.

Άλλα τέτοια ρήματα είναι: αγωνίζομαι, ανυπομονώ, αρνούμαι, βαριέμαι, γουστάρω, δέχομαι, δικαιούμαι, επιδιώκω, επιθυμώ, θέλω, καταφέρνω, κατορθώνω, λυπάμαι, μαθαίνω, μπορώ, ξέρω, περιμένω, σκοπεύω, υπολογίζω, φροντίζω κ.ά.

5) Ρήματα με ενδοιαστικές προτάσεις ως αντικείμενο

Ρήματα όπως τα ανησυχώ, τρέμω και φοβάμαι μπορεί να έχουν ως αντικείμενό τους ενδοιαστικές προτάσεις:

Φοβάται μήπως δεν του λέει την αλήθεια.

5) Επιπρόσθετες επισημάνσεις:

α) Όταν ένα ρήμα παίρνει ως συμπλήρωμα δύο αιτιατικές τότε συμβαίνει μία από τις εξής περιπτώσεις:

i. Και οι δύο αιτιατικές να είναι **αντικείμενα** του ρήματος (Η φιλόλογος διδάσκει **τα παιδιά λογοτεχνία**). Στην περίπτωση αυτή συνήθως η μία αιτιατική είναι ένα πρόσωπο (έμψυχος μετέχων), στο οποίο μεταβαίνει η ενέργεια του υποκειμένου του ρήματος (τα παιδιά), και η άλλη κάποιο πράγμα (λογοτεχνία). Έτσι, λογικά θα περιμέναμε η αιτιατική-πρόσωπο (τα παιδιά) να είναι έμμεσο αντικείμενο, δεδομένου ότι μεταβαίνει η ενέργεια έμμεσα σε αυτό. Ωστόσο η αιτιατική αυτή έχει συντακτική συμπεριφορά **άμεσου αντικειμένου**, επειδή αυτή γίνεται υποκείμενο κατά τη μετατροπή της ενεργητικής σύνταξης/διάθεσης σε παθητική (Τα παιδιά διδάσκονται λογοτεχνία από τη φιλόλογο).

Σημείωση: η παθητική σύνταξη «Η χημεία διδάχθηκε στα παιδιά από τη φιλόλογο» αντιστοιχεί στην ενεργητική σύνταξη (Η φιλόλογος διδάσκει στα παιδιά χημεία) με αιτιατική (άμεσο αντικείμενο) και εμπρόθετο αντικείμενο (έμμεσο αντικείμενο) και όχι στη σύνταξη με δύο αιτιατικές. Στην περίπτωση, τέλος, που υπάρχουν δύο αιτιατικές-αντικείμενα που δηλώνουν πράγματα (Το χωράφι θα το σπείρουμε βαμβάκι) έμμεσο αντικείμενο είναι εκείνο που μπορεί να αντικατασταθεί εμπρόθετο αντικείμενο (το χωράφι → στο χωράφι).

ii. Η μία αιτιατική να είναι **αντικείμενο** και άλλη **κατηγορούμενο του αντικειμένου** (Ορίζουμε **εσένα αρχηγό /ή ως αρχηγό**). Η αιτιατική «εσένα» είναι αντικείμενο και η αιτιατική «αρχηγό» κατηγορούμενο του αντικειμένου, αφού αποδίδει σε αυτό κάποια ιδιότητα. Συχνά πριν από την αιτιατική-κατηγορούμενο

του αντικειμένου υπάρχουν τα μόρια *ως, για, σαν*. Ρήματα που συντάσσονται με κατηγορούμενο του αντικειμένου είναι: *ανακηρύσσω, αποκαλώ, διορίζω, εκλέγω, θεωρώ, κρίνω, ονομάζω, χειροτονώ* κ.λπ.. Τα ρήματα αυτά στη μεσοπαθητική φωνή λειτουργούν ως κανονικά συνδετικά ρήματα (Ορίστηκα **αρχηγός**).

Ένας πρακτικός τρόπος για να εντοπίζουμε το κατηγορούμενο του αντικειμένου: μετατρέπουμε την ενεργητική σύνταξη (διάθεση) σε παθητική, οπότε το άμεσο αντικείμενο γίνεται υποκείμενο του ρήματος παθητικής διάθεσης και η άλλη αιτιατική (που είναι το κατηγορούμενο του αντικειμένου) γίνεται κατηγορούμενο του υποκειμένου (Ορίστηκα **αρχηγός**).

β) Όπως ήδη έχει αναφερθεί αρκετές φορές τα ρήματα παίρνουν ως συμπλήρωμα ένα προθετικό σύνολο (πρόθεση + όνομα) που δηλώνει κάποια επιρρηματική έννοια (τόπο, αναφορά, πρόελευση κ.ά.). Το συμπλήρωμα αυτό ονομάζεται **εμπρόθετο αντικείμενο**. Πρέπει όμως να διακρίνουμε το εμπρόθετο αντικείμενο από τον εμπρόθετο προσδιορισμό που επιτελεί άλλους ρόλους. Η διαφορά τους είναι η εξής: το εμπρόθετο αντικείμενο εξαρτάται ή μάλλον προβλέπεται από τη σημασία του ρήματος και συμπληρώνει την έννοια του, ενώ ο εμπρόθετος προσδιορισμός αποτελεί μια ελεύθερη προσθήκη.

Π.χ. «Στο σχολείο μιλάω ευγενικά στους καθηγητές μου»: το προθετικό σύνολο «στους καθηγητές μου» είναι εμπρόθετο αντικείμενο, διότι συμπληρώνει τη σημασία του ρήματος «μιλάω», ενώ το προθετικό σύνολο «στο σχολείο» είναι εμπρόθετος προσδιορισμός, διότι αποτελεί μια ελεύθερη προσθήκη στην πρόταση.

Επίσης, στα μονόπτωτα ρήματα η **γενική** και στα δίπτωτα το **έμμεσο αντικείμενο** μπορούν να αντικατασταθούν με έναν **εμπρόθετο** (πρόθεση *από, με, σε, για* + *αιτιατική*).

γ) Αντικείμενο σε πτώση γενική και γενική προσωπική

Πρέπει να ξεχωρίζουμε το αντικείμενο σε γενική από τη γενική προσωπική. Το αντικείμενο σε γενική αποτελεί αναγκαίο συμπλήρωμα του ρήματος που προβλέπεται από τη σημασία του και απαντάται στις συγκεκριμένες κατηγορίες ρημάτων (βλ. αντίστοιχο πίνακα παραπάνω, αρ. 4). Αντίθετα, η **γενική προσωπική** είναι γενική ονόματος προσώπου ή συνήθως προσωπικής αντωνυμίας και φανερώνει το πρόσωπο στο οποίο αναφέρεται η έννοια του ρήματος και το οποίο δέχεται την ωφέλεια ή τη βλάβη από αυτό που δηλώνει το ρήμα, γι' αυτό και ονομάζεται **γενική προσωπική χαριστική ή αντιχαριστική** αντίστοιχα. Συναντάται κυρίως σε απρόσωπα ρήματα ή εκφράσεις (φαίνεται, χρειάζεται, πρέπει, είναι εύκολο, είναι δίκαιο), π.χ. «**Μου** φαίνεται πως αρρώστησες», αλλά και σε μεταβατικά (πονώ, φιλώ, γεμίζω, ταΐζω κ.λπ.), π.χ. «Να **μου** φιλήσεις τη μητέρα σου», κ.λπ..

δ) Μεταβατική και αμετάβατη χρήση

Μεταβατικά ρήματα όπως το *γράφω, πίνω, πλένω, τρώω* κτλ. είναι δυνατόν να χρησιμοποιούνται και χωρίς αντικείμενο και τότε δηλώνουν απλώς μια ενέργεια (είναι αμετάβατα):

Έγραψε το γράμμα. (μεταβατικό) / Μη φωνάζεις, ο αδερφός σου γράφει.
(αμετάβατο)

αλλάζω τη φούστα / οι άνθρωποι αλλάζουν // ανάβω το φως / δεν ανάβει η φωτιά
η βροχή θόλωσε τα τζάμια / τα τζάμια θόλωσαν // καίω τα χαρτιά / το φαγητό
καίει

παίζω κιθάρα / παίζει η εθνική // χτυπάω την πόρτα / το τηλέφωνο χτυπάει
η σούπα βράζει / βράζω τις πατάτες // γελάω / θα τον γελάσω
κατεβαίνω / κατεβαίνει τα σκαλιά // κλαίω / κλαίει τον πόνο της

ε) Πολλά **αμετάβατα ρήματα λαμβάνονται και ως μεταβατικά**: (αμετάβατο)
/Βράζω τα αυγά. (μεταβατικό)

ανεβαίνω, κατεβαίνω / κατεβαίνω την σκάλα

Ορισμένα ρήματα που χρησιμοποιούνται κυρίως ως αμετάβατα είναι δυνατόν να αλλάξουν τη σημασία τους και να γίνουν μεταβατικά. Σε αυτή την περίπτωση, τα ρήματα αυτά δέχονται αντικείμενο. Αυτά τα ρήματα ονομάζονται **μεταβιβαστικά**.

ο σκύλος αγριεύει /

ο αδερφός μου αγριεύει το σκύλο

Το νερό βράζει.